

УДК 336.226:334(477)
JEL Classification H 25, O 52

Мединська Т.В.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Стройний І.М.,
магістрант кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Medynska T.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., associate professor
at the department of finance, credit and insurance,
Stroyny I.M.,
master at the department of finance, credit and insurance,
Lviv University of Trade and Economics

TAX REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF SMALL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування системи оподаткування в Україні здійснюється в умовах динамічних змін найважливіших параметрів економічного, соціального та політичного життя суспільства. Разом із тим, процеси, що відбуваються у зв'язку з реалізацією податкових правовідносин, отримують неоднозначні, а іноді протилежні трактування внутрішнього змісту, що неодмінно позначається на якості їх адміністративно-правового регулювання, що безпосередньо стосується й розвитку малого підприємництва [1, с. 162].

Мале підприємництво є важливим сектором вітчизняної економіки, який сприяє насиченості ринку товарами та послугами, створенню нових робочих місць, зменшенню безробіття тощо. На сьогодні, з розвитком малого підприємництва держава пов'язує проведення структурних змін, забезпечення впровадження реформ в економіці та вирішення соціальних проблем суспільства. Успішне функціонування малого бізнесу належним чином впливає на формування конкурентного середовища, обумовлюючи його роль як потужного двигуна економічного розвитку. Відтак, особливо актуальним є податкове регулювання розвитку малого бізнесу, основною метою якого є збалансування державних інтересів та інтересів малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пільгове оподаткування є одним із інструментів державної фінансової політики підтримки розвитку малого підприємництва. Малі підприємства України мають змогу, окрім загального, застосовувати спеціальний (пільговий) режим оподаткування зі сплатою єдиного податку. Дослідженням еволюції складових новоутворених спеціальних податкових режимів, аналізу їх особливостей та рівню податкового навантаження у своїх дослідженнях приділяло увагу багато вітчизняних вчених, зокрема: О. Бондаренко, С. Варналій, В. Жданова, Ю. Іванов, О. Молдован, Л. Олійник, С. Сарана, М. Слатвінська, О. Чабанюк та інші.

У контексті постійних змін податкового законодавства та мінливого економічного середовища в Україні податкове регулювання розвитку малого підприємництва із використанням спрощеної системи оподаткування потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є податкове регулювання розвитку малого підприємництва в Україні шляхом визначення теоретичної сутності спеціальних податкових режимів та їх практичного застосування в умовах нормативно-законодавчих змін та реформування податкової системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із елементів державного податкового механізму виступає податкове регулювання. Податкове регулювання – це заходи непрямого впливу на економіку та соціальні процеси через зміну податків, податкових ставок, податкових пільг, зниження чи підвищення загального рівня оподаткування, відрахувань до бюджету [2, с. 480]. Основними завданнями податкового регулювання як елемента податкового механізму є: створення загального податкового клімату для розвитку чи припинення діяльності підприємств, забезпечення сприятливих умов оподаткування з метою стимулювання пріоритетних галузей та регіонів чи застосування стримуючої фіскальної державної політики.

Реформування спрощеної системи оподаткування мало особливе значення для створення

сприятливого бізнес-середовища в Україні у частині державної підтримки малого бізнесу. Особливості застосування цієї системи закріплені Податковим кодексом України (ПКУ), яка була спрямована на забезпечення належної нормативно-правової бази для розвитку підприємницької діяльності з врахуванням змін, що відбулися в законодавстві, та об'єктивних тенденцій розвитку економіки держави [3, с. 303].

Згідно з пунктами 11.2 і 11.3 ст. 11 ПКУ, спрощена система оподаткування належить до окремого розділу «Спеціальні податкові режими». Отже, спеціальний податковий режим – це система заходів, що визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій господарюючих суб'єктів. Спеціальний податковий режим може передбачати особливий порядок визначення елементів податку та збору, звільнення від сплати окремих податків та зборів [4]. Дані режими закріплюють специфічний порядок обчислення та сплати податків і зборів у відповідний податковий період, який застосовується у випадках та порядку, встановлених податковим законодавством.

Доцільність застосування даного режиму є суперечливою. Зокрема, у звіті з технічної допомоги Міжнародного валютного фонду «Зменшення внесків у фонди соціального забезпечення і удосконалення системи оподаткування корпорацій та малих підприємств» стосовно України надані рекомендації із реформування спрощеної системи оподаткування в напрямку її згортання [5]. Питання подальшого функціонування спрощеної системи оподаткування в Україні потребує зважених та обґрунтованих підходів із застосуванням зарубіжного досвіду оподаткування малого бізнесу.

Оподаткування малого підприємництва варто розглядати як елемент державного доходу загальнодержавного та місцевих бюджетів та як елемент державної фінансової підтримки в частині пільгового оподаткування. Існує прямиий зв'язок між формуванням фондів централізованих ресурсів та зростанням обсягів підприємницької діяльності. Таким чином на державному рівні повинна проводитись ефективна податкова політика, направлена на динамічний розвиток підприємництва, що своєю чергою сприятиме збільшенню податкових надходжень до бюджетів. Адже податкові відрахування суб'єктів малого підприємництва формують державні фінансові ресурси та є засобом впливу на динаміку та структуру діяльності таких суб'єктів.

Пільговий режим оподаткування малого підприємництва може застосовуватись у вигляді спеціальних режимів оподаткування. Потреба в таких режимах зумовлена необхідністю обліку з метою оподаткування специфіки окремих груп платників податків і сфер діяльності, в яких вони функціонують. Більшість розвинених країн оподатковують малий бізнес на загальних підставах, надаючи певні цільові податкові пільги. Класифікація видів пільгового оподаткування малого підприємництва у різних країнах подана в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика видів пільгового оподаткування малого підприємництва

Вид податкової пільги	Характеристика	Країни	
Спеціальний режим оподаткування	Спрощена система оподаткування; єдиний податок на поставлений дохід; єдиний сільськогосподарський податок.	Україна, Росія, Білорусія	
Загальний режим оподаткування із застосування пільг до таких елементів податку:	Ставка податку	Знижена ставка податку на прибуток; знижена ставка на капіталізований прибуток; знижена ставка податку на реінвестований прибуток.	Канада, Австрія
	Строк та порядок сплати податку	Податкові канікули.	Канада
	База оподаткування	Податковий кредит на умовах строковості та повернення; лояльний режим визначення безнадійної заборгованості; податковий кредит на деякі види витрат (оплата Інтернет, придбання касових апаратів); одноразова амортизація – право списати на витрати придбані необоротні засоби за один рік; дослідницький податковий кредит з відшкодуванням за відсутності прибутку; податковий кредит на зайнятість; податковий кредит на витрати у вигляді виплат науково-дослідницькому персоналу; створення інвестиційних резервів з прибутку, що не оподатковується.	Польща, Грузія, Сінгапур, Канада, Франція, Японія, Австралія, Угорщина, Південна Корея.
	Порядок обчислення податку	Касовий метод нарахування ПДВ; Можливість переносити збитки на наступні податкові періоди; інвестиційний податковий кредит.	Польща, Грузія.

Джерело: складено авторами за даними [6]

Згідно з податковим законодавством різних країн світу малому підприємству можуть надаватися податкові пільги у вигляді зменшення оподаткованого прибутку, зменшення податкового зобов'язання чи звільнення від оподаткування. Зменшення прибутку до оподаткування можливе за рахунок прискореної чи одноразової амортизації. Зокрема, у Франції дозволяється прискорена

амортизація об'єктів робототехніки за два роки, а не протягом терміну їх корисного використання. До 2017 року Австралія ввела можливість одноразової амортизації для малих підприємств із одночасним дозволом віднесення на витрати активи вартістю до 20 000 AUD протягом 1 року.

Податкові пільги, пов'язані зі зменшенням суми податкового зобов'язання, надаються у вигляді:

- інвестиційних податкових кредитів;
- податкових знижок на витрати, пов'язаних із науково-дослідними роботами;
- податкових кредитів на зайнятість.

За версією Doing Business загальний рівень податкового навантаження в країні ґрунтується на таких складових, як: кількість податкових виплат за рік, час, затрачений на розрахунок та сплату податків, загальна ставка податку (по відношенню до прибутку), процентна ставка прибуткового податку, податки та збори з працівників (по відношенню до прибутку) та інші податки. Дані про вищезазначені показники в Україні, країнах Європи та Центральної Азії, а також країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 2018 році представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Показники податкового навантаження в Україні та інших країнах у 2018 році

Показники/Країни	Україна	Європа та Центральна Азія	ОЕСР
Виплати (кількість за рік)	5,0	16,6	11,2
Витрачений час (год/рік)	327,5	214,8	159,4
Рівень оподаткування (% до прибутку)	41,7	32,3	39,8

Джерело: складено авторами за даними Doing Business 2019 [7]

Дані табл. 2 свідчать, що, незважаючи на невелику кількість податкових виплат з бізнесу рік, витрачений час на обрахування та стягнення таких податків перевищує значення інших країн, в яких податкових платежів за рік значно більше. Загальний рівень оподаткування українських підприємств вищий та становить 41,7% від прибутку на противагу країнам Європи та Центральної Азії, де податкове навантаження на прибуток складає 32,3%. Основну частку в оподаткуванні в Україні займають саме податки та збори з працівників, близько 36%, в той час як в інших країнах вони досягають тільки 24% від прибутку підприємства.

За результатами рейтингу «Оподаткування 2019» Україна посіла 54 місце. У порівнянні з показниками попереднього року, позиція України погіршилася на 11 пунктів (у рейтингу «Оподаткування 2018» Україна посіла 43 місце). Минулого року в Україні не відбулося суттєвих змін у податковому законодавстві. Проте така відносна стабільність позначилася на позиції нашої країни у рейтингу, адже у більшості інших країн-учасниць рейтингу було впроваджено певні податкові реформи.

Із року в рік дослідження демонструють чітку тенденцію в усьому світі до скорочення кількості часу, який витрачає бізнес на ведення податкового обліку. Проте в Україні цей показник у 1,5 раза більший, ніж у інших країнах Європи та Центральної Азії; і таким чином має найбільший потенціал до покращення. Спрощення правил обліку, форм податкових декларацій та податкових накладних, відмова від паперового документообігу та подальша автоматизація процесу взаємодії бізнесу з фіскальними органами повинні й надалі бути одним із пріоритетів для Уряду в податковій сфері.

Специфічна особливість вітчизняної спрощеної системи оподаткування полягає в тому, що вона, приваблюючи звільненням від сплати багатьох видів податків, фактично позбавляє підприємців стимулів до створення нових робочих місць та навпаки сприяє приховуванню доходів для уникнення переходу на загальну систему оподаткування. Таким чином, даний режим оподаткування спрямований на підтримку існування сектора малого підприємництва, але не сприяє його розвитку. Водночас такі податкові інструменти, як податкові кредити, знижені ставки податку на прибуток, що використовується для цілей реінвестування, дослідницькі та інвестиційні податкові кредити сприяють розвитку малих підприємств та їх зростанню.

На даному етапі економічного розвитку внаслідок впливу Міжнародного валютного фонду (МВФ) та залежності Державного бюджету України від фінансової допомоги МВФ відбуваються спроби здійснити реформування податкового законодавства в даному аспекті, а саме відмінити спрощену систему оподаткування та вирівняти податкову ставку для всіх суб'єктів підприємництва незалежно від їхнього розміру. У Державному бюджеті України 2016 року такі радикальні зміни було відхилено та збережено спрощену систему оподаткування із чотирма групами платників податку.

Варто розглянути переваги і недоліки застосування спрощеної системи оподаткування. Основними перевагами спрощеної системи оподаткування є:

- зниження бар'єрів для зростання малих підприємств;
- збільшення величини надходжень податку до місцевих бюджетів за рахунок збільшення ставок податку при зменшенні граничної величини доходу;
- можливість зменшення податкового навантаження у періоди збитків, оскільки в разі перевищення витрат підприємця над його виручкою сплата ПДФО не здійснюватиметься;

- збільшення прозорості ведення бізнесу, адже використання касових апаратів та стимулювання обліку витрат забезпечать більш прозору діяльність платників єдиного податку.

Недоліки спрощеної системи оподаткування [8, с. 252]:

- частина платників єдиного податку буде вимушена піти з ринку або перейти в «тінь», оскільки вони не зможуть здійснювати прибуткову діяльність у результаті зростання витрат на сплату податків та через зростання конкуренції;

- недостатнє виконання функції стимулювання підприємницької діяльності;

- спосіб вирівнювання податкового навантаження може бути неоптимальним: у деяких випадках воно буде надмірним;

- збільшення зловживань системою спрощеного оподаткування, зокрема щодо реєстрації фіктивних ФОП для зменшення зобов'язань із сплати податку на прибуток та ПДВ.

Суб'єкти господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності в Україні, поділяються на 4 групи платників єдиного податку (табл. 3).

Таблиця 3

Характерні ознаки платників єдиного податку в Україні

№ групи	Характеристика
1 група	фізичні особи - підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню, та обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 300000 гривень.
2 група	фізичні особи - підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства за умови, що протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб; обсяг доходу не перевищує 1500000 гривень.
3 група	фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах необмежена; обсяг доходу не перевищує 5000000 гривень.
4 група	юридичні особи – сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 %.

Джерело: [9, с. 6]

Величина сплаченого податку єдиноплатниками щороку змінюється і залежить від прожиткового мінімуму громадян, визначеного на законодавчому рівні. Отож, з 1 січня 2018 року передбачено прожитковий мінімум для працездатних осіб на рівні 1762 грн, а мінімальна зарплата – 3723 грн. Виходячи з цих даних, єдиний податок від 1 січня 2018 року становить: для першої групи – 176,20 грн/міс., другої групи – 744,60 грн/міс., третьої групи – від доходу 3% або 5%. Сплата єдиного соціального внеску становить для першої, другої і третьої груп – 819,06 грн/міс. Зокрема, платники єдиного податку втратили право на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування «за себе» в сумі не менше 0,5 мінімального страхового внеску, тому у поточному році така категорія платників сплачує ЄСВ так само, як інші – у повному обсязі, тобто 819,06 грн щомісячно.

Застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності позитивно вплинув на процес розвитку суб'єктів малого підприємництва. На даний момент здійснено значні кроки в напрямі реформування і побудови ефективної спрощеної системи оподаткування, зокрема найголовнішою перевагою спрощеної системи оподаткування є спеціальний порядок обліку, який звільняє суб'єктів господарювання від сплати багатьох податків, зборів і внесків до фондів соціального страхування, дає можливість знизити трудомісткість обліково-аналітичних процедур, дозволяє зменшити ризик податкових помилок і відповідних штрафних санкцій [8, с. 253-254]. Звичайно, є низка невирішених проблем, при вирішенні яких основну увагу варто приділити соціальній спрямованості та фіскальній справедливості нової системи оподаткування.

Висновки з проведеного дослідження. Не зважаючи на позитивні аспекти проведеної реформи спрощеної системи оподаткування, на наш погляд, вона ще є недосконалою і потребує певних змін, які були б перш за все направлені на підтримку малого підприємництва. Так, спрощена система оподаткування протягом останніх років пережила декілька хвиль найістотніших змін. Постійний перегляд обмежень для малого бізнесу, змін правил перебування на спрощеній системі оподаткування сприяв важкості у сприйнятті і, як наслідок, потребував від підприємців більше часу для адміністрування. Значна частина суб'єктів підприємницької діяльності, які застосовують спрощену систему оподаткування, займаються мінімізацією оподаткування власного доходу, або є учасниками

схем ухилення від сплати податків. Така ситуація негативно впливає на економічне зростання в країні в цілому, сподіваємося, що останні зміни у спрощеній системі будуть сприяти детінізації малого бізнесу, зокрема, та економіки в цілому.

Отже, можна зробити висновки, що останні законодавчі зміни, внесені до застосування спрощеної системи оподаткування, призвели до її лібералізації, а, відповідно, і до збільшення кількості її платників. Однак, на сьогоднішній день основним завданням податкової політики в Україні залишається подальше виявлення проблем і формування умов для розвитку малого бізнесу, що своєю чергою, сприятиме подальшому розвитку підприємницької діяльності, збільшенню податкових надходжень до бюджету, зростанню рівня зайнятості населення, створенню конкурентного середовища та усуненню схем зловживання спеціальними режимами оподаткування.

Література

1. Мединська Т. В., Чабанюк О. М., Малець А. Т. Спеціальні податкові режими в контексті реформування податкового кодексу України. *Сталий розвиток економіки*. 2017. № 4(37). С. 162-168.
2. Загородній А. Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Львів: ДНУ "Львівська політехніка". 2005. 714 с.
3. Мединська Т.В., Балянда О.С. Особливості реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Науковий вісник НЛТУ*. 2012. Вип. 22.01. С. 302-307.
4. Податковий кодекс України: кодифіковано станом на 01 січня 2018 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>. (дата звернення: 02.10.2018).
5. Reducing social security contributions and improving the corporate and small business tax system: Technical assistance report of International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr1625.pdf>. (дата звернення: 02.10.2018).
6. Doing Business 2019: The World Bank URL: <http://www.doingbusiness.org>. (дата звернення: 02.10.2018).
7. Молдован О.О. Щодо удосконалення податкових інструментів підтримки малого підприємництва в Україні. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1621/>. (дата звернення: 02.10.2018).
8. Олійник Л.Г., Пиріжок С.Є. Переваги та недоліки спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого бізнесу: обліковий вимір. *Міжнародний збірник наук. праць*. 2015. Вип. 3(33). С. 240-258.
9. Мединська Т.В., Чабанюк О.М. Спеціальні податкові режими: загальні положення, облік і звітність: навчально-практичний посібник. Київ: Алерта, 2017. 240 с.

References

1. Medynska, T.V., Chabaniuk, O.M. and Malets, A.T. (2017), "Special tax modes in the context of the reform of the tax code of Ukraine", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 4 [37], pp. 162-168.
2. Zahorodnii, A.H. and Vozniuk, H.L. (2005), *Finansovo-ekonomichnyy slovnyk* [Financial and Economic Dictionary], Lvivska politekhnikha, Lviv, Ukraine, 714 p.
3. Medynska, T.V. and Balyanda, O.S. (2012), "Features of Reforming the Simplified Taxation System in Ukraine", *Naukovyy visnyk NLTU*, no. 22 [01], pp. 302-307.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), Tax code of Ukraine: codified as of January 1, 2018. available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>. (access date October 02, 2018).
5. "Reducing social security contributions and improving the corporate and small business tax system: Technical assistance report of International Monetary Fund", available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr1625.pdf>. (access date October 02, 2018).
6. "Doing Business 2019: The World Bank", available at: <http://www.doingbusiness.org>. (access date October 02, 2018).
7. Moldovan, O.O. "Concerning the improvement of tax instruments for supporting small business in Ukraine". Analytical note. available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1621/>. (access date October 02, 2018).
8. Oliinyk, L.H. and Pyrizhok, S.Ye. (2015), "Advantages and disadvantages of the simplified taxation system for small business: accounting dimension", *Mizhnarodnyy zbirnyk*, no. 3 [33], pp. 240-258.
9. Medynska, T.V. and Chabaniuk, O.M. (2017), *Spetsialni podatkovy rezhymy: zahalni polozhennia, oblik i zvitnist* [Special tax regimes: general provisions, accounting and reporting], Alerta, Kyiv, Ukraine, 240 p.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор, проректор з наукової роботи
Львівського торговельно-економічного університету Б.Б. Семак